

9. ROČNÍK, ČÍSLO 4/2019

FACTUM

ČTVRTLETNÍK MUZEA VYSOČINY JIHLAVA

Hrad Roštejn v novém kabátě

Hlavním lákadlem se stala zejména nově upravená historická trasa s průvodcem, která nese název *Lovecké sídlo v proměnách dějin...*

pokračování na straně 15.

Od ledna začnu!

Všichni to známe. Takhle druhý – třetí den po Štědrém večeru sedíte v křesílku, miska s vánočním pečivem na stolku se prázdní stejně jako hrnek (tedy třetí hrnek) sladkého punče a vy máte spoustu času na přemýšlení. To by nebylo tak zlé, ale vy, z nedostatku jiné zábavy, začnete bilancovat končící rok. Tohle bylo dobré, tohle jsem pokazil, ale vlastně za to ani tak nemohu a tak dále. Nu a pak vaše ruka našmátrá v misce poslední vanilkový rohlíček, váš pohled sklouzne na vaše poněkud vyklenuté břicho (neb v pohodlném křesle má každý nějak vyklenuté břicho) a je to tu. Předsevzetí.

„Od ledna konec sladkostí a začnu cvičit! Hodně a denně! Od ledna to prostě povedu všechno úplně jinak!“

Skvělé rozhodnutí si zaslouží ještě jeden hrnek sladkého punče a doplnění misky dalšími vanilkovými rohlíčky – však až od Nového roku přijde čas odříkání.

Nu a potom přijde leden. V práci je to stejný fofr jako před Vánoci a dny jsou také stejně krátké. Do jógy ani do fitka se

nelze přihlásit, protože mají plno. Běhat se nedá, protože ve všední den je po práci už tma a v sobotu bylo náledí. V neděli to byla na Šacberku hlava na hlavě a stejně tak týden nato na bazéně. Sportovat se prostě nedalo, protože těch šilenců s předsevzetím intenzivního pohybu se letos vyrojilo nespočetně. Takže si dám týden dva pauzu, mezitím ten zájem opadne a já začnu. Jenže za dva týdny přijde rýmička, pak sněhová kalamita, potom...

Nu a pak přijdou další Vánoce. Zase sedíte v křesílku, popijíte punč, ruka šmátrá v prázdnici se misce. Rok s rokem se sešel a nic se nezměnilo. Ale to je, v tomto čase změn čehokoli k horšímu, prostě báječné! Ne? Takže to s předsevzetími prostě nepřehánějte. Užijte života a nanejvýš si přejte, aby ten příští rok byl zase tak fajn, jako ten končící.

Pavel Bezděčka

Po stopách brouka Pytlíka

Připravovaná výstava *Po stopách brouka Pytlíka* je v podstatě populárně naučným průvodcem identitou hlavních hmyzích postavček z díla Ondřeje Sekory (Knížka Ferdy mravence, Brouk Pytlík, Ferda cvičí mraveniště a dalších). Stručné komentáře doplněné makrofotografiemi obsahují různé

zajímavosti ze života mravenců, brouků, ploščic a dalších reprezentantů hmyzí říše. Návštěvníci výstavy se dozvědí třeba, jak ve skutečnosti vypadají brouci dřepčící – nejrychlejší skákači hmyzího světa, i to, že pan Sekora si pletl kobylku a saranče. Také ukážeme, že brouci prskavci vůbec nemají hasičské

schopnosti nebo že berušky (sluněčka) vůbec nejsou křehké hysteryky, jako byla fintivá Beruška.

Vernisáž výstavy se uskuteční v 17 hodin v úterý 14. ledna 2020 a výstava bude ukončena v neděli 15. března 2020.

Pavel Bezděčka

V Třešti budou k vidění obrazy i historické kabelky

Zimní návštěvnícká sezóna se blíží a v muzeu připravujeme dvě nové výstavy. Během prosince a ledna bude možnost seznámit se s tvorbou Jolany Mertové na výstavě nazvané *Obrazy a obrázky*. Autorka se narodila v Třešti, kde se v Lidové škole umění pod vedením učitelky Aleny Liškové seznámila se základy výtvarného umění a pochytla hlavní principy kresby a malby. Později vystudovala lékařskou fakultu a začala pracovat v pražském Ústavu hematologie a krevní transfuze. Po nástupu do zaměstnání bylo na koníček čím dál méně času, ale před několika lety se J. Mertová k malování znovu

vrátila. Od roku 2018 je členkou spolku *Beneart*, který vede malíř Václav Benedikt, a mezi jejími obrazy i obrázky najdete oleje, akryly, akvarely, temperu i kresbu.

A na své si přijdou i milovníci historických věcí. Svou sbírku dámských kabelek z přelomu 19. a 20. století do Třeště přiveze Dana Komárková, která je velkou milovnicí tohoto módního doplňku. Začátky sběratelské vášně sahají do chvíle, kdy náhodou našla svou první kabelku, vzácnost, kterou někdo vyhodil do popelnice. Dnes vlastní kolem dvou stovek kabelek a její sbírka má tři základní linie – jsou to korálkové váčky zvané pompadurky, gobelínové s pevným rámem a kabelky kovové (buď stříbrné, nebo alpakové). Obě výstavy – *Obrazy a obrázky Jolany Mertové* i *Půvab dámských kabelek* budou k vidění od 6. prosince až do 2. února příštího roku. Srdečně vás zveme.

Milina Matulová

Fotosoutěž Photographia Natura 2020

Během vernisáže výstavy Photographia Natura 2019, která se uskutečnila v pátek 6. prosince 2019, jsem vyhlásil téma 17. ročníku fotosoutěže. Jsou jím *Interakce v přírodě*. Jedná se o zachycení interakcí mezi jakýmkoli organismy v přírodním prostředí. Od dramatických – například pavouk ulovil do sítě mouchu, střevlík ulovil hlemýždě, housenka žere list, káně loví hraboše, jeleni zápasí o laň, vlk pronásleduje srnu, ale třeba i jak se sýkorky perou s kosem na krmítku, přes interakce oku libé – například čmelák opyluje květ třešně, motýl saje nektar z bodláku, mravenci se očkávají tykadly, veverka vybírá semena ze šišky, až po interakce poetické – například tetřev toká před samičkou, sluněčka sedmitečná se páří na kopretině, ptáci máma krmí ptáčata na hnízdě, zajíci si hrají na louce, laň kojí koloucha...

Prostě jde o to zachytit vzájemnou aktivitu dvou či více jedinců. Je to tedy téma spíše dokumentární, reportéřské, ale samozřejmě bude záležet nejen na zachycení konkrétního děje a výpovědní hodnotě snímku, ale i na kvalitě fotografie. Upozornění: téma se netýká hospodářských zvířat či domácích mazlíčků, ani lidí.

Uzávěrka příjmu fotografií bude v neděli 8. listopadu 2020.

Pavel Bezděčka

Vánoce s vůní dřeva, vanilky a skořice

Letošní vánoční výstava s názvem *Vánoce s vůní dřeva, vanilky a skořice*, která probíhá v prostorách Muzea Vysočiny Jihlava od 29. listopadu 2019 až do 5. ledna 2020, je složena ze dvou zdánlivě odlišných témat.

První část je věnována tradičně betlémům. V menší míře těm původním, jihlavským, které pochází z přelomu 19. a 20. století a byly prezentovány již několikrát. Muzejní fond má však ve svých depozitářích několik tisíc jednotlivých součástí betlémů: figurek, staveb, rostlinstva a doplňků, které umožňují stavět celky betlémů pokaždé jinak a s jiným záměrem. Proto toto téma nikdy neomrzí a celkový výsledek je vždy dokonalý a potěší v době vánoc návštěvníky v každém věku. Tentokrát jsme se zaměřili vedle ústředního motivu narození Krista na ztvárnění těžby jihlavského stříbra. Větší část výstavy betlémů je pak zaměřena na nedávnou a současnou tvorbu žijících a stále tvořících autorů – řezbářů ze zdejšího regionu – jako je paní Jaroslava Floriánová ze Staré Říše, paní Bednářová z Polska, Jiří Houser ze Lhotky nebo Josef Franz z Třebíče. Vystaveny jsou ale i nedávno vzniklé betlémy dnes již nežijících řezbářů, paní Lenky Dvorníkové ze Štok a především pana Jiřího Musila z Jihlavy, jehož velký betlém nám zapůjčila jeho rodina. Jeho menší betlém se podařilo jihlavskému muzeu zakoupit do svých sbírek. Instalace betlémů je již po mnoho let výsadou paní Zdeny Vaníčkové, v současné době důchodkyně, která byla dlouholetou pracovníčkou muzea.

Druhá část vánoční výstavy je zaměřena na zvykoslovné pečivo 19. a 20. století tak, jak bylo pořizováno během jednotlivých ročních období a svátků, včetně popisu jednotlivých zvyků v průběhu roku. Tato část výstavy byla částečně inspirována obdobnou výstavkou v Městském muzeu Polná v roce 2018, které zapůjčilo i některé ze svých exponátů a texty k výstavě. Na výstavě nesmějí chybět ani ukázky zdejšího krajového pečiva, jako jsou polenské mrkvance nebo pajerský koláč.

Dřevěné betlémy i vůně pečiva dokáží vždy navodit tu správnou předvánoční atmosféru, a proto věříme, že ne jinak tomu bude letos i v jihlavském muzeu.

Dana Nováková

Stromy a ráz krajiny

Od pondělí 3. března 2020 až do neděle 12. dubna 2020 bude v Kavárně Muzeum připravena výstava fotografií s názvem *Stromy a ráz krajiny*. Autorem více než dvou desítek snímků je jihlavský fotograf Pavel Koumar. Je členem Horáckého fotoklubu Jihlava a také pravidelným účastníkem naší fotosoutěže Photographia Natura. Letos (2019) dokonce v této soutěži zvítězil – viz jiný článek v tomto čísle časopisu. Pavel Koumar se při své tvorbě věnuje třem okruhům, a to sportu, makrofotografii a krajině, jejíž krásu představí v připravovaném souboru.

Pavel Bezděčka

Volání dalek

Od 20. března 2020 do 14. června 2020 proběhne v Muzeu Vysočiny Jihlava, Masarykovo náměstí 57/58, výstava *Volání dalek*. Prostřednictvím textů, fotografií a trojrozměrných předmětů přivezených z cest se budou moci návštěvníci seznámit s činností spolku ZOOGEOS BOHEMIA za 25 let jeho existence. Za tu dobu uskutečnila tato společnost 14 velkých expedic do nejrůznějších koutů světa. Její členové, většinou zaměstnanci muzeí, všude prováděli výzkum a dokumentaci přírody a obohatili sbírky svých domovských

muzeí o zajímavý materiál. Návštěvníci se budou moci seznámit s faunou různých exotických destinací, prohlédnout si tamější přírodniny, výrobky místních obyvatel, ukázky lokálních měn nebo stylové upomínkové předměty. Vystaveny budou i knihy, které byly těmito cestami inspirovány, a vybrané odborné publikace, jež vznikly na základě studia materiálu získaného během výprav. Vernisáž se bude konat 19. března 2020 v 17 hodin.

Klára Bezděčková

Moravské Toskánsko

...je název výstavy jihlavského fotografa Marka Musila, kterou připravujeme do Kavárny Muzeum na období od 21. ledna do 1. března 2020. Návštěvníci kavárny či administrativní budovy muzea zde najdou více než dvacet fotografií silně zvlněné zemědělské krajiny Slovácka, ležící západně a jihozápadně od Kyjova (v okolí Šardic, Svatobořic-Mistřína, Stavěšic, Strážovic, Karlína, Žeravic a dalších obcí). Dlouhé pásy

hnědých či zelených polí a vinohradů se táhnou až k obzoru a jakoby nekončí. Malebně zvlněnou krajinou protknotou silničkami jen sem tam doplňuje osamělý strom, remízek nebo bílá kaplička. Tato krajina opravdu v některých ohledech připomíná Toskánsko, kraj ve střední Itálii proslulý uměním, historií, působivou scenérií a také skvělým vínem.

Pavel Bezděčka

Výstava Voyage, voyage

Od 12. února 2020 do 29. března 2020 bude v Muzeu Vysočiny Jihlava, Masarykovo náměstí 57/58, k vidění výstava kreseb originálního ženevského umělce Mirka M. alias Vincenta Dugogha. Autor českého původu promítá do svých prací pocity, zkušenosti, pozorování a experimenty z každodenního života. V jeho díle se prolínají parodie, portréty quidamů, citace básníků a filozofů či kaligrafické zápisy, věnované široké škále námětů, od dějin umění po recepty, včetně např. struk-

turální analýzy hamburgeru nebo autobiografických poznámek.

Soubor kreseb, který bude vystaven v jihlavském muzeu, je věnován tématu „cesty“, ať už v původním nebo přeneseném smyslu slova. Jeho podstatná část vznikla „sur le vif“ v autobusu, který jezdí den za dnem dokolečka z Champelu na Place de Neuf a přepravuje lidi do práce, z práce nebo třeba z flámu... Vernisáž se bude konat 11. února 2020 v 17 hodin.

Klára Bezděčková

Černá hodinka adventní

Druhé setkání s městskými mýty, historií, skutečností a fantazií se uskutečnilo v pátek 6. prosince 2019. Na komentovanou procházku městem s Mgr. Silvií Čermákovou se i přes sychravé zimní počasí vydalo pět desítek zájemců o jihlavskou historii.

Dana Oberreiterová

Výsledky fotosoutěže Photographia Natura 2019

Tématem šestnáctého ročníku fotosoutěže pořádané Muzeem Vysočiny Jihlava byly *Solitéry – paměť krajiny*. Do uzávěrky jsme obdrželi 220 soutěžních fotografií od 37 autorů z 22 obcí a měst z území celé republiky.

V pátek 6. prosince 2019 se uskutečnila vernisáž výstavy 70 vybraných fotografií. Součástí vernisáže bylo již tradičně slavnostní vyhlášení výsledků soutěže a předání cen autorům nejlépe hodnocených snímků.

V hlavní kategorii zvítězila fotografie *Ochránce křížku* od Pavla Koumara z Jihlavy. Na druhém místě je Trosečník od Marka Musila z Jihlavy a třetí místo získal opět jihlavský autor Pavel Zach se snímkem *Zimní*.

Všichni jmenovaní obdrželi ceny, které kromě Muzea Vysočiny Jihlava věnoval i Kraj Vysočina a firma Mittech s. r. o. Jihlava. Vítězům soutěže osobně blahopřála a k účastníkům vernisáže promluvila náměstkyně hejtmana

Kraje Vysočina paní Ing. Jana Fischerová, CSc., která převzala záštitu i nad příštím, sedmnáctým ročníkem naší soutěže.

Výstava *Photographia Natura 2019* bude v našem muzeu otevřena do neděle 2. února 2020, následně bude na dva měsíce zapůjčena do Horácké galerie v Novém Městě na Moravě.

Pavel Bezděčka

Odborný seminář o monitoringu vlků na Vysočině

V pátek 29. listopadu 2019 se v našem muzeu konal odborný seminář *Monitoring vlka na Vysočině – sběr vzorků pro genetické analýzy*. Na 35 přírodovědců a ochranářů ze všech koutů Kraje Vysočina se sjelo do Malovaného sálu vyslechnout nejnovější informace o situaci vlka obecného na Českomoravské vrchovině. Setkání inicioval molekulární biolog a zoolog doc. RNDr. Pavel Hulva, Ph.D., z Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze v naději, že by spolupráce s místními kolegy mohla přinést klíčové informace o populační dynamice vlčí populace u nás. V úvodní části pohovořil o populační biologii a genetice vlka ve střední Evropě. Vysvětlil, že v našem kraji přibývají pozorování vlků, nicméně jejich výskyt tu dosud není systematicky sledován. Přitom právě území našeho regionu

může být důležitou křížovatkou, na níž se setkávají různé genetické linie. Tuto domněnku podporuje mj. i fakt, že vlk usmrcený v roce 2017 na dálnici D1 u obce Skorkov pocházel z karpatské populace vzdálené několik set kilometrů. Dalším bodem programu byla instruktáž týkající se poznávání stop a pobytových značek vlka a samotného odběru vzorků pro genetické analýzy. Zájemci zároveň obdrželi lahvičky s 96% lihmem pro ukládání vzorků. Následovala prohlídka našich expozic, kde mohli účastníci vidět preparát slavného vlka z D1 a také projít celý přírodovědný okruh. Seminář uzavřela dlouhá diskuze nejen na téma vlci, ale i o možnostech budoucí spolupráce.

Klára Bezděčková

Vzdělávací programy pro děti

Ani se nechce věřit, že se nám opět rok s rokem sešel a je to již rok, kdy mi byl „svěřen“ program pro MŠ *Poklady stříbrné Jihlavy*. S menšími obavami jsem jej převzala a okamžitě mě to nadchlo. Zůstal zachován v původní vypracované podobě, která je pro malé děti z MŠ velice jednoduchá, a tudíž vhodná. Zábavnou a hravou formou se dětem snažím předat zajímavé informace v podobě příběhu našeho města Jihlavy, kde po celou dobu pracuji s pracovním listem, který děti obdrží na úvodu našeho hodinového „pátrání“ v expozicích. Odnesou si na památku i jednu minci, kterou si společně v mincovně vyrazíme. Je vidět, že to je pro ně opravdový zážitek. To nadšení a radost v jejich očkách je úžasné.

A právě tento program teď mohou využít i žáci 1. stupně ZŠ. Ten jsem již poněkud inovovala do podoby pracovních dvojlistů. Příběh samotný i nadále zůstává nezměněn, jen jsem něco málo navíc ještě přidala, aby to pro 1. stupeň nebylo zase tak úplně snadné.

Samozřejmě jsem musela přihlídnout i k tomu, že na 1. stupni jsou děti dosti rozdílného věku. Použít stejný list pro prvňáčky a děti z pátých tříd by nebylo úplně rozumné. Vypracovala jsem si tedy dva druhy pracovních listů, které se liší složitostí. Obsah je v podstatě skoro stejný. Ač se zdá jednoduchý, musí děti opravdu pozorně poslouchat a vnímat, takže člověk musí i umět děti správně zaujmout. K mé velké radosti děti krásně spolupracují. Tento pracovní list na ně čeká až v poslední expozici a většinou jej chtějí vypracovávat sami nebo si i pomáhají navzájem, což je taky hezké pozorovat. Trošičku se tajně bavím, jak se jim občas z hlavinek „kouří“. Zvládají to ale vždy skvěle a je vidět, že je to opravdu baví. Což je vlastně takové velké poděkování hlavně pro mě. Pracovní listy si děti ponechávají.

A aby toho málo nebylo, něco dalšího přibylo...

Cizím peřím se ale chlubit nemohu a ani nechci, a tak bych jen chtěla poděkovat milé kolegynce Klárce Bezděčkové z přírodovědného oddělení, která vytvořila další škálu programů ze světa přírody a oslovila mne, zda bych i pro své děti z MŠ chtěla tyto její programy realizovat. To jsem samozřejmě velice ráda přijala a moc děkuji. Zatím pracuji s prvním programem, který se jmenuje *Co jsme se dozvěděli od mamutů*. Program je zajímavě pojatý a děti velice baví. A nejen děti. I mě. Další programy, které nepochybně budou stejně hezké a zajímavé, jsou v přípravě. I zde jsou vytvořeny krásné pracovní listy, které jsou již dílem paní kolegyně. Děti to baví i vzdělává, a to je to nejdůležitější.

Monika Horáková

Stříbrná Jihlava 2019

V období mezi 10. až 12. říjnem 2019 proběhl další ročník mezinárodní konference Stříbrná Jihlava. Hlavním pořadatelem konference je již tradičně Muzeum Vysočiny Jihlava, ve spolupráci s Krajem Vysočina a městem Jihlava. Záštitu nad konferencí převzali hejtman Kraje Vysočina MUDr. Jiří Běhounek a primátorka města Jihlavy MgA. Karolína Koubová, kteří také v průběhu konference osobně přednesli své zdravotní vřavě všem zúčastněným. Těch se na letošní ročník sjelo více než sedm desítek, a to jak z naší země, tak různých koutů Evropy (namátkou Německa, France, Polska či Švédska). Přednáškové bloky, zabírající první dva dny konference, byly rozděleny dle jednotlivých tematických okruhů, jako např. geologie, mon-

tánní archeologie, dějiny báňských regionů či 3D modelování a prezentace montánních památek, nebo dle těžebních oblastí, jakými jsou třeba Krušné Hory či Českomoravská vrchovina. Jednotlivé příspěvky, kterých bylo za oba konferenční dny předneseno více než pětaticet, pak zahrnovaly široké zájmové spektrum od pravěké metalurgie zabývající se mědí a jejími slitinami, přes výzkumy středověkých lokalit zaměřených na těžbu a zpracování polymetalických rud (zejména stříbra), po těžbu a zpracování železa. Na toto téma byl přednesen referát zaobírající se zřejmě nejvzdálenější oblastí, která kdy byla na této konferenci prezentována, a to výrobou železa na Srí Lance v prvních stoletích našeho letopočtu. Důležitým tématem byla též současná podoba, dokumentace a prezentace těchto technických památek, kdy zejména posledně jmenované téma dostává s moderními technologiemi nové rozměry.

Oba večery mezi přednáškovými dny vyplnily již tradiční společenské večery, přičemž první hostila historická jihlavská radnice a druhý hrad Roštejn. Oba se nesly ve velice družném a přátelském duchu, kdy první z nich příjemně doplnila přednáška o historii jihlavského havířského průvodu od PhDr. Zdeňka Jaroše a druhý živá hudba a exkurze po nově zrekonstruovaném areálu hradu.

Poslední den konference patřil tematické exkurzi, tentokrát mířící na Havlíčkovobrodsko. Konkrétně byly účastníkům představeny lokality Utín, Stříbrné Hory a Kojecín, spojené s těžbou a zpracováním stříbrných rud ve středověku.

Konferenci přálo v jejím průběhu i počasí a díky spojenému úsilí zaměstnanců našeho muzea, jihlavského magistrátu a Kraje Vysočina proběhla obdobně jako v minulých ročnících v poklidu a ke spokojenosti všech zúčastněných. Nezbyváá než si přát stejný výsledek i za tři roky, kdy se zájemci o montánní problematiku sjedou do královského horního města Jihlavy znovu.

Aleš Hoch

Letos v listopadu se naše muzeum již poněkolkáté připojilo k největšímu vědeckému festivalu v České republice *Týdnu vědy a techniky*, který pořádá Akademie věd České republiky. Hlavním tématem byly tentokrát globální hrozby a v závěru také 30. výročí sametové revoluce. Po celý týden se u nás konaly dopolední akce pro školy a podvečerní vědecké kavárny pro širokou veřejnost. Na jejich realizaci se spolu se zaměstnanci jihlavského muzea podíleli pracovníci Ústavu teoretické a aplikované mechaniky AV ČR, archeologické společnosti Archaia, Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR, science centra Vida! a jihlavské astronomické společnosti. Globální hrozby byly probírány v souvislosti s ochranou kulturního dědictví, se změnami krajiny a neutěšeným stavem našich lesů nebo s problematikou světelného znečištění. Připomenutí pádu komunistického režimu byla věnována zejména přednáška o osudech našich exilových vědců a vědkyň, kteří dosáhli vynikajících úspěchů v zahraničí, ale nezapomněli na svou rodnou zemi a po listopadových událostech roku 1989 pomáhali české vědě v návratu mezi světovou špičku. Podrobnosti viz www.tydenvedy.cz/program

Klára Bezděčková

Doc. RNDr. Soňa Štrbáňová, CSc., z Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR při vyprávění o strhujících osudech našich vědců v exilu

Kalendář na rok 2020

V muzeu víme, že je spousta Jihlavanů, kteří se zajímají o původní vzhled města. Svědčí o tom nejen obrovský zájem o přednášky *Jihlava tehdy a dnes*, které po léta připravuje vedoucí SVO Martin Kos, ale i množství badatelů, hledajících ve fotoarchivu místa svého dětství, místa, o kterých jim vyprávěli prarodiče, nebo vlastníci nemovitostí a památkáři ve snaze vrátet objektům jejich původní podobu. Nepohybují se mezi sběrateli, ale z doslechu vím, kolik jsou někteří jedinci ochotni zaplatit na burzách za staré pohlednice. Přestože se snažíme většinou vyjít vstříc, není představitelné, že bychom mohli každému zájemci na počkání vyhledávat záběry, o kterých třeba ani jistě nevíme, zda existují. Kromě již zmíněných promítání s komentářem jsou na muzejní pokladně v prodeji „staré“ fotografie, které se po čase obměňují.

V roce 2017 jsme poprvé vydali originální muzejní kalendář s historickými záběry města. Fotografie byly vybrány víceméně náhodně, hlavně ty pěkné, a opatřeny stručným popisem s informací. V pořadí druhý byl na letošní rok, a protože o první kalendář byl velký zájem, zkusili jsme vydat dva formáty – čtrnáctidenní stolní a nástěnný měsíční. Ten měl výhodu, že snímky byly velké a kvalitní. Ve dvoutýdenním byly snímky vybírány jednak mezi nejstaršími, jednak mezi těmi, které měly přímou

vazbu k významným událostem, vybraným z nejstarší historie města, od 13. století do roku 1800.

Pro příští rok jsme vydali v pořadí třetí muzejní kalendář. Tentokrát se pohybujeme v událostech 19. a počátku 20. století. To už jsme mohli někdy vybírat z autentických záběrů, nejstarší snímky v archivu jsou totiž ze 60. let 19. století. A tak kromě spousty jiného připomínáme třeba vysazení prvních stromů kolem morového sloupu na náměstí (1881) fotografií ještě holého prostranství, stavbu některých významných budov, pobyt nebo aktivity známých osob, například K. H. Borovského, Gustava Mahlera nebo posledního českého krále. Nemohli jsme opomenout nejvýznamnější událost s kulatým výročím, 75 roků od konce 2. světové války, a to, co jí předcházelo. Nabízíme tedy nejen obrázky pro potěchu, ale i kousíček dějepisu. A jako instituce spojená s pamětí národa bychom si přáli, aby naše dílko alespoň pár lidí přimělo k hlubší úvaze o tom, že je skutečně nutné se z historie poučit, abychom ji nemuseli opakovat.

A necht' je ten příští rok, jímž nás snad bude kalendář 2020 provázet, pozitivní, láskyplný a s neutuchající nadějí, která se někdy i naplní. Vše dobré!

Sylva Pospíchalová

Poklady našeho muzea: Vyhláška o čistotě

O tom, jak se svět kolem nás mění, svědčí i nejrozličnější vyhlášky, zákazy a příkazy. Jedna taková vyhláška v muzeu je z období První republiky, není datovaná, snad jen podle toho, že je podepsaná radním Janem Dumontem, by bylo možné dohledat datum jejího vzniku. Vyhláška Městské rady v Třebíči přikazuje obyvatelům dodržování čistoty ve všech veřejných místnostech především ze zdravotních důvodů. Potrestán měl být každý, kdo by vyléval splašky a vypouštěl hnojivky na ulici.

„Zvláště zakázáno jest: plivati na podlahy (v případě nutné potřeby ať užije se připraveného plivátka a není-li ho, tedy kapesníku), házeti na podlahy jakékoliv odpadky a vůbec jakkoli je znečišťovati.“

Ne že by plivátko jako takové přestalo úplně existovat. Používají jej stále například degustátoři vína. Ale prvorepublikový fenomén v podobě plivátek v rozích veřejných budov postupně nadobro zmizel. Ani plivání v uzavřených prostorách už opravdu nebývá obvyklé. Naštěstí. Proto máme muzea, abychom na

to, co kdysi bývalo běžné, zcela nezapomněli. A abychom obrázek o tomto zlozvyku měli plastický, ve sbírkách je uloženo i takové trochu luxusnější plivátko. Pochází ze zámku v Třebíči a na první pohled si můžete myslet, že se jedná o květináč. Dřevěná nádobka má uvnitř kovovou vložku, kterou lze vyndat, obsah vylít a nádobku vyčistit. Možná si říkáte, že to není poklad v pravém slova smyslu. Ale uznejte, kdo z dnešních dětí plivátko zná? A kdo by jej za dalších sto let znal, nebýt muzeí?

Milina Matulová

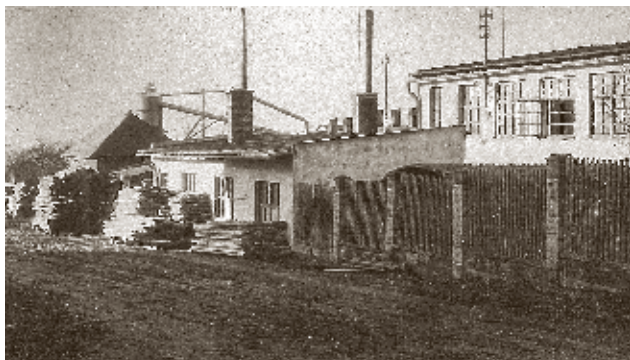

Zlatá včela

Jak jste na tom s předvánočním úklidem? Všichni víme, že advent by měl být časem pohody a rozjímání, ale přiznejme si, že pro většinu z nás jde spíše o jedno z nejhektičtějších období roku. Umýt okna, vyprat záclony, vyčistit koberce, snad ze všech polic vše vyndat, utřít, přebnat, přerovnat – všem známá klasika. Zřejmě to máme v genech po předcích, už naše prababičky chtěly, aby bylo na Štědrý den vygruntováno tak, jak se patří. Žehličky, pračky, mandly či vysavače jim práci zpříjemňovaly a hlavně ulehčovaly. Postupem času se i tito jejich pomocníci stali součástí muzejní sbírky. Letos jsme tuto sérii rozšířili o nový přírůstek, kterým je jedinečný prací stroj značky ZLATÁ VČELA z 30. let 20. století.

Tato historická pračka pracuje na principu valchy. Dřevěná nádoba má tvar půlválce, oplechované dno je opatřené laťkovým roštem, proti kterému se kývavě pohybovala další půlválcová valcha. Mezi těmito dvěma oblými valchami se prádlo třelo tak dlouho, dokud nebylo čistě vyprané. Velkou nevýhodou bylo, že se mechanicky silně poškozovalo.

Vypátrat výrobce prvních praček je velmi komplikované, jelikož se vyráběly v dílnách malých živnostníků a řemeslníků, a tato výroba většinou tvořila jen nepatrnou část z jejich produkce. U našeho exempláře se zdálo být pátrání snazší – červený nápis JAROSLAV VČELÁK LIBČANY se stal impulsem k oslovení obecního úřadu Libčany, kde nám s velkou ochotou přislíbila pomoc knihovnice Ilona Halbrštatová. I když pamětníků v obci je pramálo, podařilo se jí pro naše muzeum získat několik cenných údajů i fotografií. K vzácnostem patří nejenom portrét zakladatele firmy Josefa Včeláka, ale i snímek zachycující pohled na továrnu, kde se kromě praček a mandlů vyráběl i dřevěný zahradní nábytek. Po tragické smrti Josefa

Továrna byla založena v 80. letech 19. století v Libčanech u Hradce Králové

Včeláka vedla firmu jeho manželka Anna Včeláková, v té době již ve firmě pracovalo okolo dvaceti zaměstnanců. Ve 30. letech minulého století, kdy byl tento kus vyroben, vedl firmu jejich syn Jaroslav.

Nemůžu opomenout ještě jednu skutečnost. Tato prvorepubliková pračka putovala 100 km ke svému majiteli do Věžnic u Polné, odkud po téměř 100 letech doputovala až do jihlavského muzea.

Přeji Všem klidný adventní čas a nezapomeňte, že Vánoce mohou být krásné i s trochou prachu na skříňích a neumytými okny.

Ingrid Kotenová

Výroba praček

Pračka
ZLATÁ VČELA,
inventární číslo
Ji-62/2019

Rašeliniště – téma nového muzejního projektu

Řešení velkých rozvojových projektů pomocí externího financování je v jihlavském muzeu běžným standardem. To přináší na jednu stranu velkou svobodu při realizaci těchto záměrů, protože bez zajištění „grantových“ finančních zdrojů by naprostou většinu projektů nebylo možné ani zahájit. Na druhou stranu je to pro všechny zúčastněné práce navíc, a to práce vysoce odborně náročná, striktně termínovaná a velmi přísně fakticky i formálně kontrolovaná. Při plánování projektů je proto vždy velmi pečlivě zvažováno, zda finanční profit z projektu dostatečně vyváží personální, časovou i faktickou náročnost celého procesu. Obdobným rozhodováním jsme prošli před necelým rokem, kdy bylo muzeum vyzváno ke spoluúčasti na přeshraničním projektu z programu *Interreg V-A Rakousko-Česká republika*. Do projektu jsme vstoupili, předložen byl na jaře 2019 a nyní byl schválen a doporučen příslušnými orgány k financování.

Projekt má „úřední“ název *„Přírodní dědictví rašeliništních krajín regionu Mühlviertel a Geoparku Vysočina jako chráněný přírodní prostor, místo zážitků a vzdělávání“*, který je z pochopitelných důvodů neformálně zkracován na *„Rašeliny“*. Jeho obecným cílem je zviditelnit fenomén specifického biotopu – rašeliniště a mokřadů, prohloubit stupeň jejich odborného poznání a zároveň umožnit jejich využití v trvale udržitelném cestovním ruchu.

Na projektu budou spolupracovat subjekty z Horního Rakouska a Kraje Vysočina; jedná se o obce, instituce pracující v oblasti ochrany přírody, vzdělávání a turistického ruchu. Územně je projekt soustředěn na oblast obce Liebenau v Rakousku a území Geoparku Vysočina v širším okolí Telče, v kterých se řada rašelinišť a mokřadů vyskytuje.

Konkrétními výstupy projektu jsou na české straně vybudování turistických stezek a dalších menších objektů infrastruktury turistického ruchu, zpřístupnění rašelinišť, tvorba informačních produktů (digitálních i tištěných), výzkum v oblasti cestovního ruchu a stavební úpravy objektu pro potřeby muzea (tyto aktivity zajišťuje město Telč a Mikroregion Telečsko ve spolupráci s dalšími strategickými partnery a VŠP Jihlava). Celkové náklady projektu (na české i rakouské straně) jsou asi 47,5 mil. Kč.

Muzeum jako jeden z partnerů projektu připraví dlouhodobou výstavu s tématy rašelinišť, mokřadů a Geoparku Vysočina. Výstava bude realizována v objektu nynějšího Domu sociálních služeb, který vlastní město Telč a který bude v rámci projektu adaptován pro potřeby muzea. Jako doprovodné programy k výstavě budou připraveny edukační programy pro žáky a studenty. Muzeum dále zodpovídá za sestavení a činnost odborného týmu, který bude provádět výzkum v uvedených biotopech. Součástí činnosti týmu budou přeshraniční výměny zkušeností s kolegy z Rakouska (muzeum bude pořádat jeden workshop) a prezentace výsledků formou odborných článků.

Náklady muzea jsou v projektu stanoveny na asi 6,4 mil. Kč. Z toho 90 % této částky pokrývá dotace a příspěvek ze státního rozpočtu, zbylá část je spolufinancována z rozpočtu zřizovatele.

Z dlouhodobého hlediska projekt řeší trvalé umístění a provoz telčské pobočky muzea. Po ukončení výstavy budou prostory adaptované pro potřeby muzea i nadále využívány jako expoziční, výstavní, depozitární a kancelářské.

Karel Malý

Listopadové oslavy v Telči

Oslavy 30. výročí sametové revoluce byly v Telči zahájeny hned počátkem listopadu slavnostním zasazením *Lípy Svobody* u zámeckého parku a následovala slavnostní vernisáž výstavy nazvané *Sametová revoluce 1989–2019* ve vstupní síni radnice. Výstavou provedla Doc. Eva Melmuková, přímá účastnice a aktivistka listopadových událostí v roce 1989. Po celý den stál na náměstí autobus zvaný *Svobodný*, v něm byly vystaveny výkresy žáků ZUŠ Telč na téma svoboda.

Pokračováním oslav *Dne studentstva*, přímo 17. listopadu 2019, se Univerzitní centrum v Telči stalo místem pro zamyšlení, diskuzi i zábavu. Studenti Gymnázia Otokara Březiny, Základní školy Hradecká, Masarykova univerzita a ČVUT představili v živých vystoupeních svoje studijní práce a osobitý pohled na historické události dvacátého století. Návštěvníci měli možnost

zapojit se do veřejné diskuze a zároveň se přesvědčit, že věda, stejně jako historie, může být zábavná. Na pořadu dne byla také projekce filmu *Vyšší princip*.

V 17.11 hodin bylo na programu uctění památky studentů u nově vysazené lípy k 30. výročí sametové revoluce v zámeckém parku. Součástí oslav byla také výstava složená ze tří částí.

První z nich se týkala Mezinárodního dne studentstva a vzniku tohoto svátku na základě událostí v Protektorátu Čechy a Morava v roce 1939. Jednotlivé panely byly věnovány 17. listopadu 1939 a devíti popraveným studentům – Josefu Adamcovi, Janu Černému, Marku Frauwirthovi, Jaroslavu Klímovi, Bedřichu Koulovi, Josefu Matouškovi, Janu Weinertovi, Václavu Šafránkovi a Františku Skorkovskému.

Další částí byla výstava s názvem *Tváře komunismu, tváře svobody*, vytvořená pod vedením paní učitelky Mgr. Marty Jirousové-Veselé. Autory kreseb byli studenti telčského gymnázia a urbanovské školy, kteří kreslili komunistické představitele a osobnosti, které se pro nás staly symboly svobody. Pohled dětí na léta před rokem 1989 byl opravdu zajímavý.

Třetí část výstavy byla věnovaná jak událostem roku 1939 – *Nesmíme zapomenout: Jan Opletal a další oběti listopadu 1939*, tak událostem roku 1989 s názvem *Rok zázraků*. Opět pohledem studentů.

Helena Grycová

Vánoční hvězda pohledem botanika

Mezi symboly vánoc už se i v našich střeoevropských krajích postupem doby proboujela rostlina známá jako vánoční hvězda. Mluvou botaniků se jedná o prysec nádherný (*Euphorbia pulcherrima* Willd. ex Klotzsch, někdy též *Poinsettia pulcherrima*, zlidověle poinsetie), původem středoamerickou dřevinou z čeledi pryscovitých (Euphorbiaceae), jejíž zástupci se ve střední Evropě vyskytují pouze jako byliny. Ve své domovině, již jsou rokle Mexika a Guatemaly, dorůstá výšky až čtyř metrů. Jako ozdobný keř se začala pěstovat v subtropích a tropech celého světa a posléze i jako pokojová rostlina v chladnějších pásmech. Její větve jsou tenké, často obloukovitě ohnuté a bez-

listé. Listy jsou 7 až 30 cm dlouhé, často nahlučené na koncích větví. Listeny, tedy listové útvary v květenství, z jejichž úžlabí vyrůstají drobná květenství, jsou jasně červené, u některých kultivarů i žluté, růžové nebo bílé. Samotné květy jsou velmi drobné, žluté a uspořádané do tzv. cyathia, což je typ květenství charakteristický právě pro pryscovité rostliny. Cyathium je složené z jednoho stopkatého samičího květu obklopeného pěti vijany samčích květů. Ze samičího květu se pak vyvíjí kulatá tobolka. Impulzem ke kvetení je delší noc než 12 hodin, proto se v zahradnictvích rostliny na podzim přikrývají tmavými fóliemi a i jindy během roku lze vhodnou manipulací s délkou osvětlení docílit květů v požadovaném období.

Její spojení s vánočními svátky má snad kořeny v Mexiku již v 16. století. Do Evropy ji údajně přivezl roku 1804 zakladatel biogeografie a jeden z nejslavnějších přírodovědců v historii, Alexander von Humboldt. Až v roce 1833 ji však dosud platným vědeckým názvem popsal botanik Carl Ludwig Willdenow, proto ono Willd. v jejím autorském popisu. Její „komerční sláva“ nejprve jako řezané a později i pěstované květináčové rostliny však začala gradovat až během 20. století, kdy ji v Kalifornii začala propagovat původem německá rodina Ecků, která výborně znala (a částečně si i chránila) správné postupy k jejímu pěstování a množení.

Ve Spojených státech je vánoční hvězda považována za vysoce jedovatou rostlinu. Ve skutečnosti je však její toxicita slabá. U citlivých jedinců může její bíle zbarvená šťáva (latex) podráždit pokožku, při požití pak vyvolat průjem a zvracení a při kontaktu s okem pak dočasné oslepnutí. Staří Aztékové ji údajně používali jako antipyretikum, tedy pro snížení horečky.

Jiří Juříčka

Ohlédnutí za houbařským rokem 2019

Čtyřmi přednáškami, čtyřmi vycházkami, jarními a podzimními poradnami a jednou výstavou má Mykologický klub pro letošní rok stoprocentně splněno. Přednášky byly v režii našeho klubového předsedy ing. Burela a pouze jedna byla přednesena p. Jiřím Součkem předsedou Mykologického klubu při Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích, který nás seznámil s velice zajímavou lokalitou u Českých Budějovic – Vrbenskými rybníky.

O výběr lokalit pro houbařské vycházky se většinou starají členové klubu, kteří nás berou na různá místa Českomoravské vrchoviny, která dobře znají. Bohužel od minulého roku nám díky kúrovcové kalamitě tato místa houfně mizí.

Jarní poradna bývá v posledních letech vzhledem k nepříznivému počasí využívána velmi sporadicky. Pouze když se v přírodě objeví závojenka jarní a čírůvka májovka, tak se intenzita návštěv zvyšuje. Zato podzimní byla letos využívána velice intenzivně. Díky deštivému počasí se objevila řada druhů hub, na které se lidé chodili ptát. Ze stejného důvodu se vydařila i tradiční podzimní výstava hub, pro kterou jsme nasbírali hodně druhů hub, i když ne ve velkém množství. O úspěchu výstavy hovoří i vysoký zájem veřejnosti.

Pro letošek máme tedy houby již nasbírané, usušené či zavařené, ale to neznamená, že bychom museli se svými výpravami za houbami skončit. I v zimě máme možnost svůj jídelníček

obohatit o čerstvé houby. A se kterými se můžeme při svých vycházkách potkat?

Jde především o známou hlívu ústřičnou, krásně zbarvenou penízovku sametonohou, pařezník pozdní či boltcovitku ucho Jidášovo.

Hlívu ústřičnou asi nemusím představovat. Najdeme ji na odumírajících a mrtvých kmenech, větvích, pahýlech listnatých, ale vzácně i jehličnatých stromů, zejména buku, vrb a topolů. Roste v trsech střechovitě nad sebou. Klobouk je tvaru škeblovitého či vějířovitého s podvinutým okrajem, barvy od šedé po šedohnědou, někdy až ve fialových odstínech, ale může být místy i rezavě hnědá. Chuti mírné, vůně příjemné. Roste v chladných obdobích roku od zimních měsíců až do pozdního jara.

Další velice známou zimní houbou je penízovka sametonohá. Krásně žlutooranžově zbarvená houbička rostoucí zejména na pahýlech a pařezech listnatých, zřídka jehličnatých stromů. Třeň je válcovitý až zploštělý, nahoře žlutavý, níže kaštanově až černě hnědý, sametový. Chuť i vůně jsou příjemné. Jak jsem se dočetla, bývá nazývána „vánoční houbou“, neboť ji lze nalézt právě v období Vánoc i pod sněhem.

Jak vidět, houby lze sbírat po celý rok. Tak si popřejme do nového roku hodně zajímavých houbařských nálezů.

Eva Charvátová

Kouzlo návštěvní knihy

Jedním z mála dokumentů, do nichž se v našem muzeu zapisuje stále ještě výhradně ručně, jsou návštěvní knihy. Obrovská ohmataná kniha položená ve vstupní hale muzea připomíná tak trochu knihu hříčů, jakou nosí Mikuláš, a vlastně s ní má i něco společného. Návštěvníci do ní mohou psát nejen slova chvály, ale i vyjmenovat všechny prohřešky, kterých jsme se podle nich

dopustili. Pokaždé, když návštěvní knihu otvírám, zmocní se mě posvátná úcta a zároveň zvědavost. Jsou tam vzkazy psané česky, slovensky, anglicky, německy, francouzsky, španělsky, polsky, ukrajinsky, rusky a v dalších jazycích, neumělým dětským písmem i krasopisem, úderná hesla i košaté úvahy. Za každým z nich se skrývá příběh. Někdo přišel do muzea se školou, jiný

se zájezdem a další si udělal výlet s rodinou nebo s kamarády. Někteří sem chodí pravidelně, jiní byli v Jihlavě poprvé, jedni přesně vědí, co chtějí vidět, druzí se rádi nechají překvapit.

Úžasné je, že do knihy v naprosté většině případů zapisují lidé, kteří chtějí sdělit něco hezkého. Nejen to, že se jim v muzeu líbilo, ale třeba i to, že si při prohlídce výstavy vzpomněli na vlastní dětství, že mají doma přesně takovou věc, jakou právě viděli v některé vitrině, nebo že mají rádi zvířátka. Kritických poznámek je málo a jejich autoři bývají laskaví. Nejvíce si stěžují na nekonečné schody do nejvyššího patra nebo na chabé osvětlení některých míst, tedy na nedostatky, o nichž sami víme a přemýšlíme, jak je napravit.

Pisatelé své myšlenky často formulují stručně a jasně, například: „V muzeu se nám moc líbilo“, „Krásné expozice!“ nebo „Děkujeme za příjemně strávený čas.“ Najdou se ale i vtipálkové, poeti nebo psavci, kteří do svého sdělení vloží veškerý svůj literární talent. Dosti frekventovaná je věta psaná hůlkovým písmem: „BYL JSEM TADY A PŘIJDU ZAS!“ Dříve pod ní býval podepsán výlučně *Fantomas*, poslední dobou nás ale takto na svou přítomnost upozorňují například i *Pat s Matem*, *Humpolák* a nedávno do našeho muzea zavítal dokonce *Yetti*.

Z knihy se také můžeme dozvědět mnohé o preferencích návštěvníků: „Moc se mi líbily kočárky a vycpaný vlk.“, „Nej-

víc se nám líbil kanec (starej známej ☺)“, „Piva jsou různá a jsme rádi, že to víme...“, „Ten mamut byl jako doopravdický. Liška byla jako živá a mikroskop byl fajn.“, „Mě to moc bavilo očuchávat!“ nebo poněkud exoticky znějící: „Nejvíce sem líbilo mamuta bambí“.

Přicházejí i nálady, city, prožitky: „Hornický spolek (3 páry a 2 hezčí kluci) jsme navštívili Vaše muzeum. Zanechalo v nás mnoho krásných dojmů.“, „Velmi příjemná obsluha pokladny a divocí šneci jsou opravdu pořádně divocí!“, „Já jsem si to užila až jsem přijdu zase, se sklouznu a možná se maminka taky sklouzne.“, „Hezké. Za celou třídu 3C děkujeme vstřícnému personálu muzea, že to s námi vydržely ☺ a paní učitelka taky.“

„Velmi se nám zde líbilo, akorát vydra je nesympaticky vycpaná ☺.“, „Bylo to tady móoc hezké také zajímavé nejlepší byl ten tobogán lekla jsem se člověka ve studni škoda že nefungovala ta píseň ne ta studna.“, „Ten mamut (mamutátko) mělo divnou srst. Už jsem tady asi po stý!!! A pořad supr.“, případně všeříkající „Hustý!“.

A doporučení na závěr, které si určitě vezmeme k srdci: „Moc se nám tady líbilo. A určitě tady někdy udělejte novou výstavu!“

Klára Bezděčková

Muzejníci na cestách 1. – Za varanem komodským

Koncem září jsme uskutečnili krátkou dvoudenní výpravu na indonéské ostrovy Flores a Rinca, kde žije největší současný ještěr známý také pod jménem „komodský drak“ (obr. 1). Nejmohtnější „ještěrka“ na světě – varan komodský (*Varanus komodoensis*) je takovým malým reliktem minulosti. Podle největších výzkumů je pravděpodobně žijícím pozůstatkem tzv. australské megafauny, která obývala dnešní australský kontinent v rozmezí od 24 milionů až po zhruba 50 tisíc let před současností. Jak sám název napovídá, vyznačovala se australská megafauna výskytem obrovských zvířat, jako byl např. největší známý vačnatec *Diprotodon* (obr. 2), obří pták *Dromornis* (obr. 3), „vačnatý lev“ (*Thylacoleo carnifex*) nebo „přerostlí“ wombati, klokani a koaly. Obřích rozměrů dosahovali v prehistorických dobách také varani, např. u druhu *Varanus priscus* se uvádí délka kolem 6 m a váha přes 600 kg. Někteří z těchto živočichů vyhynuli, ostatní se vývojem „zmenšili“ do dnešních rozměrů. Jejich kosterní pozůstatky jsme měli možnost později obdivovat v australských muzeích v Darwinu, Alice Springs a v muzeu Jižní Austrálie v Adelaide.

Z letiště u městečka Labuan Bajo na ostrově Flores jsme se s místním průvodcem a s několika převážně čínskými turisty přesunuli lodí na ostrov Rinca, který je součástí Národního parku Komodo, zapsaného na seznamu Světového dědictví UNESCO. Na ostrově se varani pohybují bez omezení a turisty hlídají zaměstnanci parku s dřevěnými ve spodní části „rozeklanými“ holemi, kterými ještěry udržují v bezpečné vzdálenosti (obr. 4). Hned při vstupu jsme byli poučeni o způsobu lovu varanů, kteří napadají svou kořist v úrovni očí, tedy při zemi, pokoušou ji a pak si jen počkají, až vykrvácí. Raněné jeleny nebo buvolky nepronásledují, protože mršinu ucítí na vzdálenost několika kilometrů, stačí si pro ní po nějakém čase dojít. Poněkud komická situace nastala ve chvíli, kdy průvodce donutil rodiče malého čínského batolete, vzít ho do náručí, aby na něj varani neútočili. Později jsme celou rodinku i s dítětem v podřepu viděli pořizovat si selfie s mohutným varanem jen dva metry vzdáleným. Pokud by se dal do pohybu, asi by neunikli... Napadení člověka jsou poměrně vzácná, poslední registrovaný případ byl zaznamenán v květnu 2017. Po parku

Obr. 1: Varan komodský ležící spící, foto mladý indonéský průvodce

se tehdy pohyboval bez průvodce padesátiletý turista ze Singapur, který se pravděpodobně přiblížil příliš blízko k varanovi v době krmení, což tato zvířata nesnášejí. Ještěř ho pokousal na levé noze. Ačkoliv byl okamžitě na rychlém člunu přepraven do nejbližší nemocnice a ošetřen, po několika dnech už v Singapuru zemřel.

Varan komodský dosahuje obvykle délky kolem 2,5 m a váží od 70 do 90 kg (obr. 5), průměrná dospělá samice měří 2,3 m a váží 68 až 73 kg. Hrubá kůže je zesílena obrněnými šupinami, které obsahují drobné kostěné výztuhy, fungující jako přírodní obdoba plátového brnění. Hlavní zbraní je 60 vroubkovaných zubů o délce 2,5 cm, které jsou překryté dásňovou tkání, jenž se při krmení přirozeně odírá. Proto mají varani sliny smíchané s krví, v nichž se nachází množství různých druhů bakterií. V minulosti se obecně věřilo, že sliny obsahují také toxické bakterie urychlující skon kořisti. Novější studie varanů chovaných v zajetí v zoologických zahradách naopak tuto teorii vyvracejí, když dokazují, že se sliny varanů komodských nijak výrazně neliší od slin jiných ještěřů. Naproti tomu výzkumy publikované v roce 2009 a 2013 dokázaly přítomnost dvou jedových žláz v dolní čelisti, které obsahovaly několik různých jedovatých bílkovin, jež mimo jiné zamezují srážení krve a způsobují svalovou paralýzu. Navíc mají lovená zvířata tendenci v ohrožení utíkat do vody

nezřídka plné výkalů, kde umírají na infekce a následkem septického šoku. V době naší návštěvy ostrova, tedy v září, obvykle kladou samice vejce do děr, kde vytvářejí vhodné prostředí pro vývoj svých mláďat, neustále ohrožovaných jinými varany, jimž kanibalismus rozhodně není cizí. Samice tedy hnízda velmi pečlivě hlídají (obr. 6).

I přesto, že naším prvotním cílem byla návštěva ostrova Bali, stál dvoudenní letecký „odskok“ na východněji položené indonéské ostrovy Flores a Rinca za to. Během několikahodinového výletu po ostrově Rinca jsme měli možnost spatřit na vlastní oči jedny z nejméně fascinujících tvorů na planetě, což stálo za všechny cestovní útrapy.

David a Jara Zimolovi

Obr. 2: Diprotodon, Muzeum Jižní Austrálie v Adelaide, foto D. Zimola

Obr. 3: Dromornis, Muzeum v Darwinu, foto D. Zimola

Obr. 4: Ostrov Rinca – průvodce dohlíží na focení turistů s varanem komodským, foto D. Zimola

Obr. 5: Ostrov Rinca – varan komodský, foto D. Zimola

Obr. 6: Ostrov Rinca – samice varana komodského u svého hnízdiště, foto D. Zimola

Povídání o labutím stolování

Letošní rok byl, zejména pro nás na Roštejně, zcela prosycen přípravou a tvorbou nových expozic, instalováním exponátů a vymýšlením co a jak ještě dotáhnout k dokonalosti. Mnohokrát jsme procházeli kolem našeho „stolečku prostří se“ v hodovním sále a říkali si, že tomu prostoru ještě něco málo chybí. Z historických grafik, představujících hodovní tabule, a různých jídelních zámeckých instalací, jsme měli nespočet vzorů, jak toho dosáhnout (například různými nástolci či dekorativními předměty). Řekli jsme si, že se časem něco najde a uložili nápad k ledu.

A skutečně se časem něco našlo. Ke konci léta jsem byl dotázán Pavlem Dvořákem ze Záchrané stanice volně žijících zvířat v Telči, zdali nechci labuť. Byl přivolán k labutí vlétnuvší do drátů elektrického napětí. Chuděrka to měla za sebou, a tak jej napadlo, jestli bych ji, coby muzejní pracovník, mohl zužitkovat jako preparát. V ten moment nám vytanula na mysl dekorace, kterou jsme viděli při návštěvě Nordiska Museet ve Stockholmu. Dekorativní labuť nesoucí na svých zádech připravený pokrm. Řekl jsem si, že za zkoušku to stojí a labuť jsem přebíral. Ukázalo se, že to byl labutí samec vážící téměř dvacet kilo.

Nejprve jsme se rozhodli o jeho budoucím postoji, hlavně bude-li mít křídla roztažena či složená u těla. Budou složena.

Připravil jsem si tedy rukavice, nástroje, skalpely, taxidermické přípravy a další pomůcky. Vybaven množstvím dobrých rad

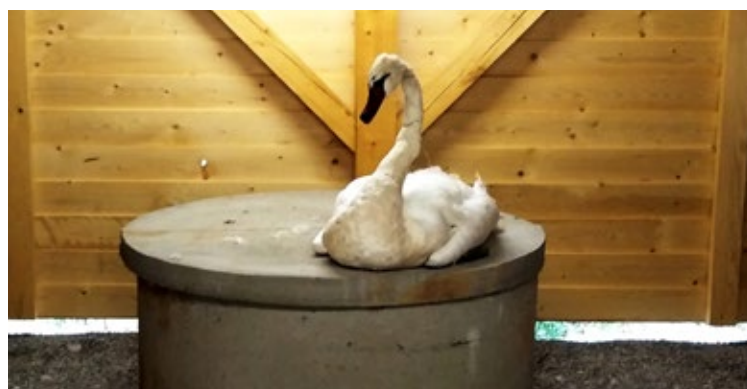
od pana Bureše, který mě zasvětil do problematiky preparace ptactva, jsem se jal zpracovávat opeřence. Samotná manipulace s ním byla kvůli jeho váze poněkud obtížná. Provedl jsem řez na břišní části a z ptáka opatrně vyjmul vnitřek, podle kterého jsem 1:1 vymodeloval z dřevité vaty budoucí tělo. Práce šla kupodivu dobře, zejména díky vrstvě podkožního tuku. Skrze duté kosti ptáka v křídlech jsem provlékl drát sloužící jako výztuha. Následovala složitější část stažení dlouhého a tenkého krku přes lebku, která se neobešla bez prořezu kůže pod zobákem. Bylo odstraněno, co muselo být odstraněno. Vnitřní stranu stažené a tuku zbavené kůže jsem ošetřil příslušným přípravkem. Pomocí několika drátů a vaty jsem vymodeloval charakteristický esovitě prohnutý krk plovoucí labuť. Nastavil křídla do správné polohy a nakonec celý preparát zašil. Ptáčí preparáty mají při sešívání tu výhodu, že když se nějaký ten steh nepovede, tak jej načechrané peří dokonale zakryje. Nezbyvalo než čekat až dílo během několika dní ztuhne v konečné poloze. Během této doby lze tvar ještě lehce upravit.

Uvidíme, zda se během příští sezóny najde příležitost labutí výtvar, který se ještě doplní náležitou pochutinou, povede instalovat, snad do hodovní síně, přípravný nebo sklepení.

Josef Rozinek

inspirace na prostřený stůl Nordiska Museet, SWE

Labutí preparát

Ivan Růžička osmdesátiletý

Je to jen těžko uvěřitelné, ale RNDr. Ivan Růžička, dnes již emeritní botanik našeho muzea, před několika dny vesele oslavil své již osmdesáté narozeniny.

Je to tak, vždyť se narodil již 22. prosince 1939, a to v Olšanech na Vyškovsku, obci ležící na úpatí Dražanské vrchoviny. Tehdejší národní školu absolvoval přímo v Olšanech, osmiletou střední školu v nedalekém Rousínově a jedenáctiletou střední školu, ukončenou maturitou absolvoval ve Vyškově. Postupně se tedy za vzděláním vzdaloval od rodné obce. Pokračovalo to nástupem na Masarykovu univerzitu v Brně v roce 1956 (ta byla v roce 1960 přejmenována na Univerzitu Jana Evangelisty Purkyně v Brně). Studia na univerzitě ukončil v roce 1961 s odbornou aprobací na botaniku (promovaný biolog) a pedagogickou aprobací biologie-chemie (promovaný pedagog). Diplomovou práci napsal z oboru bryologie. V roce 1967 zvládl rigorózní zkoušku na domovské univerzitě a získal titul doktora přírodních věd (RNDr.). V téže roce byl přijat ke studiu externí aspirantury na Geografickém ústavu ČSAV v Brně, ovšem v roce 1969, v období normalizace, bylo toto studium zrušeno. To však již dávno Ivan Růžička pracoval v našem muzeu.

Nastoupil sem hned po studiích v roce 1961 (přesně to bylo 25. září 1961) na pozici samostatný odborný pracovník – botanik. Vedle role botanické ovšem v průběhu let zvládal i role řídící. Je třeba připomenout, že od ledna 1970 do srpna 1971 byl pověřen funkcí dočasného ředitele Muzea Vysočiny, od září 1992 do března 1993 byl opět pověřen výkonem funkce ředitele muzea a od dubna 1984 až do konce roku 2000 (tedy do odchodu do starobního důchodu) byl vedoucím přírodovědného oddělení.

RNDr. Ivan Růžička tedy pracoval v našem muzeu celých čtyřicet let. Za tu dobu zde vybudoval základní herbářovou sbírku, která dnes čítá ca 42 000 kusů herbářových položek, z nichž asi téměř polovinu představují jeho sběry. Založil i floristickou databanku z regionu Českomoravské vrchoviny v kartotéční podobě, která zahrnuje floristické údaje od roku 1961. Velmi cenné je jeho spoluautorství při budování stálých přírodovědných expozic v muzeu včetně libret a scénářů nebo propracování a realizace nové metody preparace rostlin do plexiskla k expozičním účelům, což bylo publikováno u nás i v zahraničí. Organizačně se angažoval i mimo naše muzeum, od roku 1990 až do roku 1999 byl předsedou oborové komise botaniků Asociace českých a moravskoslezských muzeí a galerií.

Podstatná je jubilatova činnost publikační. Napsal přes padesát odborných prací a kolem sto třiceti popularizačních článků, většinou s regionální tematikou. Kompletní bibliografii jubilanta najdete v připravovaném laudatiu, které brzy vyjde v časopise *Acta rerum naturalium*.

Při nedávném setkání jsem kolegu RNDr. Ivana Růžičku vyzpovídal:

Ivane, řekni mi, proč ses rozhodl pro studium botaniky, který okamžik rozhodl?

Těch okamžiků bylo více. Jednak jsem od dětství vyrůstal v malé vesničce Olšany obklopen přírodou a rostlinami na loukách, na polích a v lesích, později to byl středoškolský profesor Nečas, který nás učil poznávat rostliny, a snad nejvíce přispěl k mému rozhodnutí věnovat se botanice na UJEP Brno doc. Jan Šmarda, s nímž jsme trávili prázdninové praxe ve Vysokých Tatrách, jejichž příroda mi doslova učarovala.

Měl jsi v rodině nějaké přírodovědce – lesníky aj.?

Pokud moje paměť sahá, tak spíše ne. Mohl tam být snad někdo pracující v lese, protože vesnice Olšany vznikla jako dřevorubecká osada.

Diplomku jsi dělal z bryologie, většinu odborné praxe jsi se ale věnoval floristice vyšších rostlin, nechtěl jsi být specialista bryolog?

(pozn. pro čtenáře: bryologie je vědní obor věnovaný mechorostům)

Původně jsem chtěl, a opět na tom měl zásluhu výborný bryolog doc. Jan Šmarda, ale po ukončení studií, když jsem nastoupil na nově otevřené místo botanika do jihlavského muzea, tak jsem zjistil (a také mi bylo dáváno vedením muzea najevo), že bryologie je pro potřeby muzea příliš úzká specializace botaniky, a tak jsem se postupně věnoval více a více vyšším rostlinám.

Proč jsi nezůstal na jižní Moravě, kde jsi vyrůstal?

Po ukončení studií na vysoké škole jsem dostal umístěnku jako učitel na základní školu v Mladé Vožici (v té době bylo málo učitelů a všichni jsme museli v průběhu studia absolvovat i pedagogické vzdělání a promovali jsme se dvěma tituly – prom. biol. a prom. ped.). Podářilo se mi vyvázat se z této povinnosti ze zdravotních důvodů, a tak jsem hledal odborné místo pro botanika. V té době bylo neobsazené místo botanika v třebíčském muzeu a také jihlavské muzeum hledalo prvního botanika. Rozhodlo to, že moje kolegyně byla vdaná a chtěla být blíže Brnu (kde měla manžela), a tak jsem jí přepustil Třebíč a na mě zbyla Jihlava.

Bílé Karpaty a Slovácko tě nelákaly?

Byly by mě určitě lákaly, ale ve svých začátcích jsem měl minimum příležitostí poznat jejich krásy a bohatou flóru. Tak jsem postupně poznával drsnější a floristicky chudší Vysočinu, kterou jsem si postupně také zamiloval.

Která je podle tebe nejúžasnější botanická lokalita na Českomoravské vrchovině?

Myslím, že je to Mohelenská hadcová step, i když mému srdci bližší jsou rašeliniště Dářko a Radostinské rašeliniště.

A nejúžasnější botanická lokalita v ČR?

Těžké vybrat jednu, protože pro každého je každá lokalita jinak úžasná. Já jsem pokaždé žasnul na Pálavě, kterou jsem mnohokrát navštívil. Úžas jsem neskrýval také při několika návštěvách Čertoryjí v Bílých Karpatech a také nesmím opomenout Národní park Podyjí, především úžasná vřesoviště u Havraníků.

Co říkáš na proměnu krajiny v důsledku kůrovcové kalamity. Prospěje rozpad velkých lesů pestrosti naší flóry, nebo to bude i pro flóru ztráta?

Kůrovcová kalamita přináší dosud nevídaný hluboký zásah do krajiny, do flóry i fauny. Nese s sebou zpočátku na jedné straně úbytek některých taxonů, ale na druhé straně přinese postupně větší diverzitu biotopů spojenou se změnami druhového složení nově vysazovaných lesů. Projeví se to postupným

obohacováním stávající flóry o taxony, které budou odpovídat větší pestrosti a rozmanitosti biotopů.

Tolik krátký rozhovor s jubilantem. Co dodat? Určitě to, že je skvělé, že čerstvý osmdesátník RNDr. Ivan Růžička neustává v biologické práci a udržuje si pozoruhodnou informovanost

o botanickém dění v našem regionu i jinde. Jeho rady a postřehy, zejména pro mladší botanickou generaci, stejně jako jeho muzejní vzpomínky a dnes již historické informace i pro všechny ostatní muzejníky, jsou nedocenitelné. Nejen proto mu patří naše díky i gratulace.

Pavel Bezděčka

Sezóna 2019 na Roštejně

Letošní hradní sezóna byla již v pořadí třetí, která byla do jisté míry ovlivněna probíhajícími úpravami v rámci projektu IROP Hrad Roštejn – zpřístupnění nových expozic. Mezi nejvýznamnější omezení, která hrad v roce 2019 potkala, bylo posunutí otevření hradu pro veřejnost až na konec dubna a také fakt, že v plném rozsahu byly hradní expozice provozovány až od začátku letních prázdnin. I přes tyto limity našlo do hradních interiérů cestu 38 100 návštěvníků a další tisíce se zúčastnily kulturních akcí nebo navštívily volně přístupné exteriéry. Jak bylo zmíněno výše, od začátku letních prázdnin hrad konečně opět po několika letech zpřístupnil svou plnou nabídku pro turisty a hlavním lákadlem se tak stala zejména nově upravená historická trasa s průvodcem, která nese název Lovecké sídlo v proměnách dějin. Ta návštěvníky doslova vtahuje do živého příběhu loveckého sídla a umožňuje (mimo jiné za pomoci soudobé techniky) poznat různá pro Roštejn významná historická období. Abychom podpořili zájem o tuto expozici, odehrály se v ní hned o státních svátcích v červenci divadelní prohlídky *Se zlatou růží v erbu* v podání Divadelního spolku Karla Čapka z Třeště, které během tří dnů konání přilákaly 1 325 diváků, což bylo téměř maximum kapacity, která byla na prohlídky nabídnuta. Mimo této velmi úspěšné akce se podařilo v roce 2019 uspořádat i mnoho dalších událostí, například *Myslivecké odpoledne*, kterým byla sezóna zahájena, *Jazz na Roštejně*,

který navazoval v malém na slavnou tradici hradních festivalů a vůbec poprvé se Roštejn stal i místem konání letního kina. Promítání se uskutečnilo na konci letních prázdnin ve spolupráci s Vysočina Tourism a projektem *Památky žijí a divákům* byly promítnuty dva méně známé filmy, které se točily na Roštejně – *O Radkovi a Mileně* a *Černá fortuna*. Akce měla velký úspěch a jsme rádi, že se (snad) podařilo položit základ nové tradici a že budeme v promítáních na hradním nádvoří pokračovat i příštích sezonách. Jelikož letos na celém území Vysočiny probíhala i hra *Vysočina filmová*, navázali jsme na promítání i tematickými prohlídkami, které probíhaly o víkendech po celé září, během kterých průvodkyně v kostýmu ukazovala návštěvníkům ta nejzajímavější filmová místa Roštejna a umožnila i vstup do běžně nepřístupných prostor (třeba sklepa pod hospodou a odtud v rámci rekonstrukce obnovenou výpadovou branku za hrad na přírodní lokalitu Čertovy peřiny). Podobně jako v předchozích letech rekonstrukce neznamenalala přerušování tradice realizace svatebních obřadů na hradě, na Roštejně se jich letos odehrála rovná desítka. Doufáme, že se nám podaří akce, které jsme v letošním roce nastartovali, zopakovat i sezonách příštích a věříme, že i příští rok, kdy úpravy hradu definitivně skončí, si k nám najde cestu minimálně stejné množství spokojených návštěvníků jako v letošním roce.

Kateřina Rozinková

Muzeum Vysočiny Jihlava

- Do 26. 1.** **Z Velké Moravy až do nepaměti a zpět**
fotografie doc. Mgr. Petra Francána doplněné
archeologickými nálezy
- Do 5. 1.** **Vánoce s vůní dřeva, vanilky a skořice**
betlémy současných řezbářů i ze sbírek muzea
a představení zvykoslovného pečiva
- Do 5. 1.** **Vánoce v přírodních materiálech**
vánoční ozdoby, dekorace a betlémy vytvořené
z přírodních materiálů
- Do 2. 2.** **Photographia Natura 2019**
XVI. ročník fotografické soutěže, tentokrát na
téma Solitéry – Paměť krajiny
- 15. 1. – 15. 3.** **Po stopách brouka Pytlíka**
populárně naučné zamýšlení nad identitou
hlavních hmyzích postavíček z knížek Ondřeje
Sekory
- 31. 1. – 29. 3.** **František Hoffmann: 1920–2015**
výstava věnovaná 100. výročí narození
významného českého historika a archiváře PhDr.
Františka Hoffmanna, CSc.
- 12. 2. – 29. 3.** **Voyage, voyage**
výstava kreseb originálního ženevského umělce
českého původu Vincenta Dugogha
- 28. 2. – 25. 10.** **Archeologické výzkumy na Jihlavsku**
prezentace nejnovějších archeologických nálezů
v uplynulých 30 letech

Kavárna Muzeum

- Do 19. 1.** **František Štohanzl: Krajina mýma očima**
autorské fotografie sledující proměny krajiny od
jara do zimy, od detailů až po krajinářské snímky
- 21. 1. – 1. 3.** **Marek Musil: Moravské Toskánsko**
fotografie krajín moravského Slovácka
(Toskánska) – linie, remízky, vinice, pole, srnky...

Muzeum Vysočiny Jihlava, pobočka Telč

- Do 31. 1.** **Ikony – tajuplný svět pravoslavi**
výstava prezentovaná v Kavárně Haas
v Univerzitním centru v Telči

Muzeum Vysočiny Jihlava, pobočka Třešť

- Do 3. 2.** **Půvab dámských kabelek**
výstava představí sbírku historických kabelek
Dany Komárkové
- Do 3. 2.** **Obrazy Jolany Mertové**
autorská výstava v prostorách třeštského muzea

ZMĚNA PROGRAMU VYHRAZENA!

Museum Factum
9. ročník, 4/2019

čtvrtletník Muzea Vysočiny Jihlava

MK ČR E 19885
ISSN 1805-0484 (tisk)
ISSN 1805-0492 (on-line)

Vydává: Muzeum Vysočiny Jihlava,
příspěvková organizace,
Masarykovo nám. 55, 586 01 Jihlava
IČ: 00090735, muzeum.ji.cz,
muzeum@muzeum.ji.cz
tel.: 567 573 880

Redakce: Mgr. Ludmila Moržolová
(morzolova@muzeum.ji.cz),
Pavel Bezděčka
(bezdecka@muzeum.ji.cz)

Grafický návrh a DTP: Oldřich Žaluda